

Pere Antoni Pons

JOAN FUSTER, EL CLÀSSIC QUE ES LLEGEIX COM EL MÉS BRILLANT DELS COETANIS

Diari 1952-1960

Joan Fuster

448 pp., 2021, València, Edicions 3i4

Enguany es commemora el centenari de Joan Fuster (Sueca, 1922-1992), un escriptor sempre estimulants i imprescindible, i més en temps de confusió, comèdia, servilisme i desercions. És de suposar que, tant des d'un punt de vista editorial com institucional, la commemoració estigui a l'altura de l'autor d'*El descrèdit de la realitat* i *Nosaltres, els valencians*, entre tants altres, un dels creadors de pensament més fecunds de la literatura catalana moderna i un dels nostres prosistes més musculosos, afinats i exemplars.

Les commemoracions oficials d'escriptors, però, no passen de ser luxoses operacions de momificació, si els lectors no hi participen, és a dir, si no llegeixen —i compren, si pot ser!— les obres de l'escriptor commemorat. Jo ja entenc que, això darrer, de vegades fa peresa. Hi ha escriptors dels quals se celebra el centenari del naixement que quan fas un cop d'ull als seus llibres semblen nascuts fa milers d'anys, tan malament han envellit el seu estil i la seva mirada, tan poc ens interpel·len els temes que tracten. No és el cas de Fuster. Al contrari: llegir Fuster és sentir-lo viu, provocador, atent i sempre al dia, no només com un clàssic vigent, sinó també com el més brillant dels nostres coetanis. ¿Que va néixer fa cent anys, dius? És tan lúcida i escriu amb una gràcia tan enèrgica que m'ho creuria, si em diguessis que va néixer demà.

Per tant, que els lectors hi posin també de la seva part, en la commemoració. Es faran un favor: perquè llegir Fuster sempre és instructiu i excitant, i perquè fa net el cervell de clixés, dilemes falsos, prejudicis, ofuscacions, manies i complexos. En aquest sentit, no són poques les querelles polítiques i lingüístiques que fa dècades que empantaneguen i infecten les aigües dels debats públics tant als Països Catalans com a l'estat espanyol —que quin paper ha de jugar el component etnocultural en el procés d'autocentrament i d'emancipació del país, que si és possible ser alhora nacionalista i progressista, que quin és el grau d'honestedat i quines són les veritables intencions dels que van per la vida i per l'àgora declarant-se no nacionalistes, etcètera— que fa anys quedaren perfectament resoltes gràcies a la intel·ligència i la ploma de Fuster.

Les pàgines que dedica als temes de l'antinacionalisme —o de la presumpta caducitat del nacionalisme— i el cosmopolitisme al *Diari 1952-1960*, que Edicions 3i4 ha recuperat amb un pròleg substanciós i orientador d'Enric Iborra, són paradigmàtiques del que dic. Val la pena fer la cita *in extenso*, perquè provar de resumir-ho o de parafrasejar-ho seria empobrir-ho barroerament. Dispara Fuster: «Darrera l'antinacionalisme de l'uropeista, del cosmopolita i del revolucionari segueix, a penes emboscada, en peu de guerra, la mateixa obsessió nacionalista de sempre. [...] En un grau important, l'actitud antinacionalista és encara un instrument del nacionalisme». I, més endavant, remata: «Hi ha un patriotisme vigilant en el fons de cada cosmopolita: si molt convé, el cosmopolita arriba a sentir-se patriota de tres o quatre llocs alhora, però per a ells és tan rabiós i tan intransigent com qualsevol altre patriota». Dos cops de prosa i Fuster en té prou per desmuntar tots els arguments de cartó pedra, totes les dicotomies tramposes i totes les premisses insostenibles que la classe política, el periodisme i la intel·lectualitat que ostenten l'hegemonia a l'estat espanyol van abocant sobre aquestes qüestions des de fa dècades.

Cal dir que el títol del llibre, *Diari 1952-1960*, és equívoc. Tot i que el text està dividit per dates, no es tracta d'un dietari sinó d'un encadenament d'assais, perquè no hi ha ni l'exhibició d'una intimitat ni la consignació d'una quotidianitat. El llibre abasta vuit anys de la vida de Fuster, però com a molt hi ha un centenar i mig d'entrades, de dies escrits. Això vol dir que no hi ha ni regularitat, ni exhaustivitat, ni informacions sobre minúcies personals —que farien les delícies dels fusterians—, ni res que s'assembli a la pura morbositat de la crònica de la vida de cada dia d'un individu excepcional, cosa que sol ser el principal reclam de molts dietaris. No hi ha res d'això, per tant. Però el que hi ha és riquíssim i immens. En aquest cas, quin és el reclam, doncs? Fàcil: el cervell i la prosa de Fuster.

El Fuster que va escriure el present diari ja havia consolidat una intel·ligència, una veu i un estil inconfusibles, i estava en procés de consagració. El seu és un pensament que no es refia de res ni de ningú. Ni d'ell mateix. Que sempre indaga i remou: és per això que mai resulta adotzenat, escleròtic o previsible. I això que tracta qüestions —l'ansia de novetats, la funció pública dels escriptors, l'oci, la relació dels humans amb el seu cos, el cinisme, els criteris tan incerts amb què valorem les arts plàstiques, la necessitat de professionalització de l'escriptor català— sobre els quals s'ha escrit moltíssim des d'aleshores. Però el que diu Fuster només podia dir-ho ell.

Una de les característiques definidores de Fuster és que no és un entusiasta acrític de res, ni tan sols de l'incontestable progrés civilitzador que indubtablement és

—i Fuster, òbviament, no ho nega— l'alfabetització. Un estirabot? No. Fuster és conscient que tota incorporació comporta substitucions i, per tant, pèrdues, i que tot avenç implica deixar enrere quelcom. Així, Fuster s'atreveix a apuntar i argumentar, audaç i provocador, que l'alfabetització massiva va suposar que «la població urbana i rural» es deslligués de «la vella, mil·lenària cultura *analfabeta*». I no li falta raó. De fàbrica, Fuster és descregut, matisat i escèptic, doncs. I, tanmateix, a pesar d'això que acabo de dir, tampoc no és certa la imatge del Fuster monolíticament esquerp i desconfiat. També hi ha un Fuster vagament idealista —idealista sense ingenuïtats— i contingudament celebratori, optimista sense inflamacions risibles. És un Fuster vitalista d'una manera diguem-ne camusiana.

Fuster sempre escriu per clarificar. És l'antixerrameca, l'antipetulància. I, tanmateix, la seva no és mai una prosa àrida, ascètica, apagada. Al contrari: és robusta, gimnàstica, resplendent. Vistosíssima. És la vistositat, no de l'Àpol·lo de marbre sinó del felí o del rapinyaire, no de l'opulència retòrica sinó de la precisió. I amb quina gràcia adjectiva, amb quina seguretat trava la sintaxi, amb quina exactitud puntua, que persuasiu que és el seu to, professoral i proper, de camaraderia un punt foteta i càustica.

En els seus textos sobre literatura —Rabelais, Carner, Valéry, Claudel...—, demostra ser un lector complet, que aborda els textos i els autors des de tots els angles, amb la seguretat massissa que li proporciona un bagatge múltiple de coneixements literaris, per descomptat, però també històrics, filològics, polítics, filosòfics, estètics. Fuster es pot permetre el luxe de mesclar-ho tot —referents, eines interpretatives, idees de naturalesa diversa— perquè, en última instància, sempre discrimina i destria. Un exemple d'això és que, si bé no negligeix mai la dimensió ideològica de les obres literàries que comenta ni els posicionaments polítics —la classe social i la doctrina— dels seus autors, tampoc no aborda mai dogmàticament la feina d'aquests autors, ni fa de les seves ideologies i dels seus compromisos cívics i polítics una pedra de toc valorativa.

Quan aborda temes abstractes, Fuster no deixa mai de banda l'aiguabarreig fangós però determinant de la condició humana. Per molt cerebral, racionalista i metòdic que sigui, per a Fuster la literatura i el pensament no són mai simplement un joc d'idees pures, el soroll d'unes polítges de sil·logismes. El cor i l'estómac, les circumstàncies històriques i les estratègies polítiques, les emocions i les baixes passions, les vanitats i les pors, també hi compten.

Relacionat amb aquesta concepció tan humana de les activitats intel·lectuals i culturals, destaca la seva reflexió sobre l'exercici de la crítica literària i sobre el

paper del crític en una literatura. És un paper que Fuster, crític literari ell mateix, reivindica, perquè el crític és el que «orienta, classifica, discuteix, ordena i identifica el sentit subjacent de les forces creadores de la literatura en un instant determinat». Fuster també lamenta, però, que no se li valorin i reconeguin els mèrits com convindria i seria de rebut, al crític, i que, al contrari, el sistema literari el relegui a un lloc subsidiari i menystingut. Ell ho diu magistralment:

Per regla general, els escriptors dolents, i els escriptors mitjans, odien el crític perquè els denuncia en la seva incapacitat o en la seva mitjania, o simplement perquè prefereix silenciar-los quan fa recompte de valors. [...] Està comprovat que el pitjor enemic del crític és l'escriptor mesquí —mesquí de qualitats i mesquí d'ànim—. Però el bon escriptor, el gran escriptor, tampoc no acostuma a concedir-li un tracte millor. O el desdenya per inepte [al crític], o —posat que el trobi prou elogiós i discret— se'l mira amb condescendència, com es miraria un lacai o un acòlit.

El *Diari 1952-1960* és ple de frases i de paràgrafs memorables. Per exemple, aquesta: «Un humanista és tot el contrari d'un esteta: no és l'home que toca el violí —o l'instrument que sigui— mentre Roma està cremant-se. Ell és el primer a lluitar contra els piròmans». Fuster va ser un humanista en el sentit més profund, lúcida i coratjós de la paraula, i cal recordar que els piròmans li posaren un parell de bombes a casa.

Per descomptat que no hi falten, a les pàgines del diari, certs estirabots segurament més insolents que encertats, com quan afirma que les novel·les de D. H. Lawrence semblen escrites per «una nimfòmana intel·ligentíssima». Ni tampoc hi falten les caigudes en el tòpic, el prejudici o la peresa mental que, ocasionalment i inevitable, delaten Fuster com un home del seu temps, com quan menysté el cinema i li atorga un estatus d'art menor. Com passa amb els millors escriptors i savis, però, Fuster és interessant fins i tot quan s'equivoca, i és fascinant fins i tot quan és més rutilant i arbitrari que profund i exacte.

L'autor d'aquest diari, a més, no és monolític ni unívoc ni té una sola cara, ni prop fer-s'hi. Hi ha passatges en què el Fuster reflexiu, especulatiu i indagador s'enretira i deixa lloc perquè aparegui un Fuster gairebé narratiu, eminentment observador i descriptiu. És el cas de la truculenta entrada que dedica a la destructiva riuada de València de l'any 1957: són uns paràgrafs que permeten al lector de comprovar que Fuster podia ser literàriament formidable de més d'una manera. En aquest sentit, diria que per als lectors de poesia fins i tot serà d'un gran interès

l'última cuejada de la vocació poètica de l'escriptor, una última cuejada que ell va incloure al present diari. És un llarg poema torrencial, dedicat a Rabelais, un poema discursiu, sincopat, predicair, poc o gens líric, una mena d'elegia assagística plena de vitalitat, que en conjunt té molta força i és ple de detalls vibrants.

Si li passa com a mi, en molts passatges que li semblaran d'una vigència fresquíssima, el lector prendrà consciència, de cop, que tot això Fuster ho va escriure fa setanta anys, en ple desert franquista. I aleshores, igual que qui escriu aquesta ressenya, potser el lector pensarà que si Fuster hagués escrit el que va escriure en francès i des de París, seria de justícia i exacte qualificar-lo de savi o de geni. Però, com que ho va escriure en valencià —en català de València— i des de Sueca, els únics qualificatius que li escauen són el de prodigi o miracle. Llegiu Joan Fuster. ◻

Ferran Garcia-Oliver

UN ENCAIX MAGNÍFIC DE FONTS I FORMA

No sé què mor. Dietari 2017-2019

Ramon Ramon

236 pp., 2020, València, Edicions 3i4

No entenc massa bé perquè Ramon Ramon s'entesta a proclamar, més d'una i de dues vegades, que la seua obra és un anacronisme, i que el millor que podria fer és plegar ja tot d'una. Ell es veu com un mediocre al galliner de la literatura catalana, mentre a l'escenari actuen les primeres espases. «Per què tinc la sensació que he perdut el rastre modernitzador de la meua època?». I, per si no hi queda clar: «Per què no reconec que visc culturalment ancorat en segles pretèrits, ple dels seus tics, arraconat com una còmoda antiga i desllustrada entre mobiliari zen, i que, doncs, deixar d'escriure seria l'opció més digna?», es demana ja cap a les acaballes del llibre.

Podria semblar que som davant un postureta de cara a la galeria, una fórmula patètica per guanyar-se arterament la commiseració del lector i, no cal dir-ho, dels crítics que, com el Déu del judici final, envien els uns, els triats i garbellats, al paradís, no pocs al purgatori i la resta a l'infern. Però la sinceritat de Ramon és tan veritadera com ingènua. S'ho creu. No li feu cas. Ramon és un tímid amb un gep d'honestat que me'l fa caminar una mica vinclat, com demanant perdó, per gosar irrompre en el born de la literatura, sovint tocat pel vedetisme i l'autopromoció de